

CSE, TEHATEX | HAVO 2024

Examenkijkwijzer

Kunst en leven

A detailed oil painting of Vincent van Gogh's self-portrait, showing him with a thick, reddish-brown beard and intense blue eyes, looking slightly to the left. He is wearing a dark jacket over a white shirt with a high collar. The background is dark and textured.

KUNSTMUSEUM
DEN HAAG

NAAM:.....KLAS:.....

SCHOOL:.....DATUM:.....

Over deze kijkwijzer

Het thema van het Centraal Schriftelijk Examen in 2024 is: **Kunst en leven**. Met dit thema in gedachten kun je een aantal interessante vragen stellen wanneer je naar een kunstwerk kijkt: Vertelt een werk iets over (het leven van) de kunstenaar? Over diens kijk op de wereld? Betekent kunstenaar zijn tegenwoordig iets anders dan vroeger?

De kunstwerken in deze kijkwijzer zijn geordend naar de periodes waarin de werken zijn gemaakt. Sommige gaan over de kleine dingen van het dagelijks leven en sommige gaan over grote vragen die je bij het leven kunt stellen. Aan het begin van de 20ste eeuw is er sprake van stijlen en stromingen, omdat kunstenaars in die tijd met dezelfde vragen bezig waren. De hedendaagse kunst kent vooral heel uiteenlopende verschijningsvormen.

De periodes die deze kijkwijzer behandelt zijn:

1780 – 1900 | 1900 – 1945 | 1990 – heden

Goed om te weten

- > In het museum schrijf je met potlood.
- > Haal een clipboard bij de informatiebalie in de hal.
- > Maak alleen foto's zonder flits.
- > Op de tentoonstelling mag je nergens aankomen.

Voor de leerling

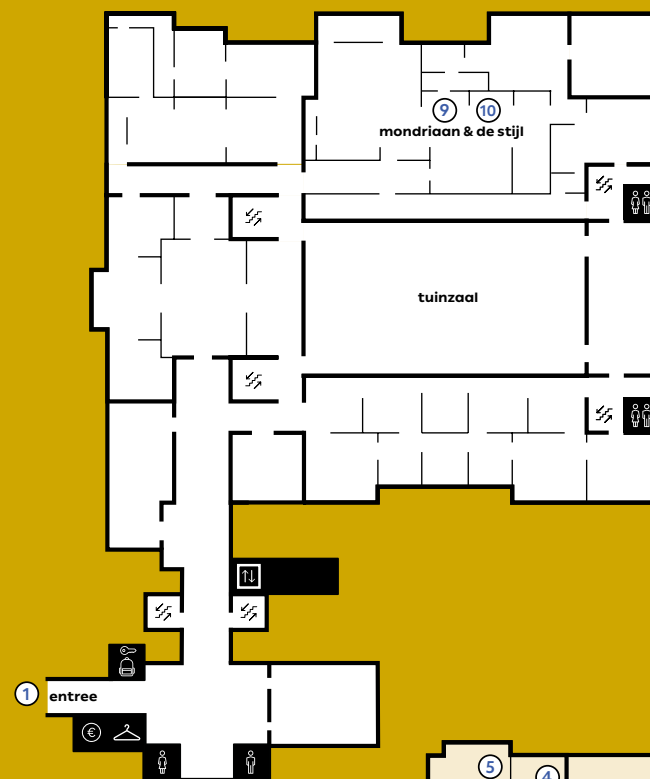
- > Je vindt bij ieder werk een afbeelding, een introductietekst en enkele opdrachten.
- > De nummers op de plattegrond in je kijkwijzer duiden aan waar zich de kunstwerken bevinden.

Voor de docent

De inrichting van het museum is aan wisselingen onderhevig. Het kan voorkomen dat een kunstwerk uit deze examenkijkwijzer tijdelijk is verwijderd/verplaatst of dat er na het verschijnen van deze kijkwijzer juist een geschikt werk is opgesteld dat hierin niet vermeld staat.

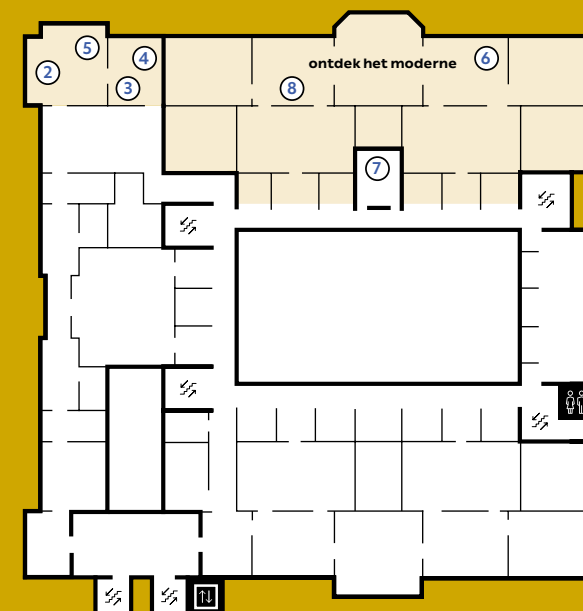
Neem om het museumbezoek goed te laten verlopen van te voren contact op met de afdeling Educatie, reserveringen@kunstmuseum.nl.

begane grond

Het nummer van de opdracht is gelijk aan die op de plattegrond.

1^e verdieping

1900 – 1945

1. Hendrik Petrus Berlage

Buitenaanzicht Kunstmuseum Den Haag direct na de oplevering in 1935

Kunstenaar Hendrik Petrus Berlage
Titel Kunstmuseum Den Haag
Datering 1935
Materiaal Diversen

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

In 1919 kreeg architect H.P. Berlage (1876-1934) de opdracht om een nieuw museum te ontwerpen. Hij realiseerde een museum dat geheel in dienst stond van de kunst en het publiek.

Berlage was sociaaldemocraat en wilde bepaalde overtuigingen tot uitdrukking laten komen in het gebouw:

1. Het museum moest laagdrempelig zijn, uitnodigend en toegankelijk voor iedereen. Het moest een museum zijn voor *alle* bewoners van de stad, niet alleen voor een klein groepje kunstminnend publiek.
2. Elke bezoeker moest eenvoudig en snel naar de kunstwerken kunnen gaan die hij/zij/hen wilde zien. Dit idee was nieuw. Denk aan de vele musea uit de 19de eeuw, waarin je -net als bij Ikea- door een vastgelegde route langs vele museumzalen komt voordat je de zaal bereikt waarvoor je gekomen bent.
3. Door alle prikkels kun je snel moe worden in een museum. 'Museum-vermoeidheid' noemde Berlage dat. Om die reden wilde hij dat bezoekers kunnen kiezen voor alternatieve routes langs kleine kabinetten, om de grote museumzalen heen. Zo kan bovendien iedereen andere delen van het museum bereiken zonder de bezoekers in de grote zalen te storen. Ook was Berlage ervan overtuigd dat de museumbezoeker minder snel moe wordt wanneer de afmetingen van de grote zalen variëren.

Bronnen

- J. van Es, D. Valentijn, *Het laatste meesterwerk van Hendrik Petrus Berlage*, uitgeverij Waanders 2000
- Peter Singelenberg, *Het Haags Gemeentemuseum van H. P. Berlage*, © Haags Gemeentemuseum en auteur, 1996

Architect H. P. Berlage heeft in het ontwerp van het museum veel rekening gehouden met het publiek. Het tot rust komen van de bezoeker was hierbij een belangrijk aspect. Alleen met rust kun je je openstellen voor de kunst.

1. Kijk goed naar de buitenkant. Welke aspecten van het museum dragen volgens jou bij aan het tot rust komen van de bezoeker?

In overeenstemming met zijn socialistische idealen wilde Berlage een museum van en vóór iedereen. Hij ontwierp het gebouw daarom uitnodigend in plaats van imponerend.

2. Noem 2 aspecten van het ontwerp die hieraan bijdragen.

In technisch opzicht was het museum in 1935 heel modern. Zo worden de museumzalen verwarmd door stralingswarmte via de muren (panel heating) en is de dragende constructie van het gebouw een betonnen skelet.

3. Aan het metselverband van de baksteen kun je zien dat de buitenmuren niet dragend zijn. Leg dit uit.

Met advies van de Utrechtse hoogleraar in de natuurkunde L.S. Ornstein ontwikkelde Berlage een speciale vorm van lichtvoorziening voor de vaste muurvitruines en de schilderzalen op de 1^e verdieping.

4. Wat is volgens jou bijzonder aan de lichtvoorziening van het museum en hoe kun je dit aan de buitenkant zien?

5. Kom je in ons museum om iets te leren? Of hoeft dat niet? Wat is volgens jou de functie van een kunstmuseum?

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

De technische vooruitgang die kenmerkend is voor deze tijd veranderde ook het teken- en schildermateriaal van de kunstenaars. Dankzij de uitvinding van de verftube in 1841 was het voor kunstenaars in de 19de eeuw voor het eerst mogelijk om met olieverf buiten te schilderen (*en plein air*). Een tube met verf was, vergeleken met het pigment dat de schilder zelf tot verf moet verwerken, heel gebruiksvriendelijk. De verf was kant en klaar, droogde niet uit en je kon verschillende kleuren in de juiste hoeveelheden meenemen.

Leg uit waarom je dat denkt.

3. George Hendrik Breitner

Kunstenaar
George Hendrik Breitner (1857-1923)

Titel
Meisje in rode kimono (Geesje Kwak)

Datering
Circa 1893

Materiaal
Olieverf op doek

Afmeting
82,0 cm x 53,5 cm

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

De jonge George Hendrik Breitner had veel bewondering voor het werk van de Haagse School schilders. Zijn vroege werk maakte er zelfs deel van uit. Vanwege zijn vakkundige paardenstudies in de Stadsrijschool in Den Haag werd hij door Willem Mesdag gevraagd om paarden en de artillerie in zijn beroemde panoramaschilderij *Panorama Mesdag* te schilderen.

Toch had het landschap niet de blijvende liefde van Breitner. Hij trok in zijn Haagse jaren regelmatig met Vincent van Gogh erop uit om het dagelijkse leven te tekenen. Hij zag zichzelf als een schilder van het volk: *Ik zelf, ik zal de mensch schilderen op de straat en in huizen, de straten en de huizen die ze gebouwd hebben, 't leven vooral*. Hij verhuisde dan ook van het deftige en rustige Den Haag naar het bruisende Amsterdam. Zijn vluchtige verfstreken pasten goed bij de bedrijvigheid van het grootstedelijke leven.

Toen fotocamera's tegen het einde van de 19de eeuw handzamer en goedkoper werden, begon Breitner met dit medium te experimenteren. Vooral het vastleggen van beweging en belichting in de stad interesseerde hem en hij werd uiteindelijk een meester op dit gebied.

Geïnspireerd door Japanse prenten schilderde Breitner tussen 1893 en 1896 dertien schilderijen van een meisje in kimono. Zijn model was de 16-jarige Geesje Kwak, een naaister en hoedenverkoopster.

Geesje Kwak rond 1894

In de 19de eeuw werden Japanse kunst- en gebruiksvoorwerpen de nieuwe mode in Europa. Kimono's, waaiers, parasols, gelakte voorwerpen en kamerschermen werden een rage. Dit had ook invloed op de schilderkunst. Er was zelfs een woord voor: *Japonisme*. Met Japonisme wordt het toepassen van stijlelementen bedoeld die ontleend zijn aan de Japanse prentkunst.

1. Hoe zie je in het schilderij van Breitner de invloed van de Japanse cultuur terug? Bekijk hiervoor ook de afbeelding van de Japanse prent hiernaast.

Yashima Gakutei, Uit de serie A mitate of the Seven Gods of good fortune (Mitate shichifukujin), 1820

2. Wat aan het schilderij is daarentegen kenmerkend voor Westerse schilderkunst?

Breitner zag zichzelf als schilder van het volk, van het leven.

3. Vind je het schilderij van Geesje Kwak in kimono passen in deze categorie? Geef argumenten voor of tegen.

4. Veel van Breitners stadsschilderijen, alsook zijn serie schilderijen van Geesje Kwak, zijn gebaseerd op foto's. Toch hield Breitner het feit dat hij voor zijn schilderijen foto's maakte geheim. Waarom denk je?

5. Hoe zou je de manier omschrijven waarop Breitner naar de Japanse kunst en cultuur keek?

Bronnen

- John Sillevius, Anne Tabak, *Het Haagse School Boek*, Uitgeverij WBooks
- George Hendrik Breitner - Wikipedia

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

4. Vincent van Gogh

Kunstenaar Vincent van Gogh
Titel Zelfportret
Datering 1884
Materiaal Olieverf op doek
Afmeting 45 x 35 cm

Vincent van Gogh staat bekend als een van de grootste schilders van de 19de eeuw en bij veel mensen ook als de kunstenaar die zijn oor afsneed. Pas op 27-jarige leeftijd besloot hij kunstenaar te worden. Vanaf dat moment werkte hij bijna dag en nacht. In nauwelijks 10 jaar tijd maakte hij ongeveer 900 schilderijen en 1100 werken op papier! (Dat betekent gemiddeld 1 schilderij in 4 dagen.)

Om het vak te leren schreef hij zich in voor een kunstopleiding aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel en later aan de academie in Antwerpen. Maar al snel bleek dat hij zich niet kon voegen naar de traditionele opleidingen. Hij verafschuwde het tekenen naar gipsen afgietsels van antieke beelden en wilde liever werken met levende modellen. Ook wilde hij liever schilderen dan tekenen. Wanneer hij tekende kraste hij met zijn potlood wild op het tekenvel en gebruikte hij het liefst verschillende materialen en technieken door elkaar. Op de Academie voor Schone Kunsten hield hij het geen 3 maanden vol.

Terug in Den Haag had hij vooral interesse voor de volkse types in de Haagse achterbuurten. Hij bracht hun zware leven in beeld, de karige maaltijden en sociale tegenstellingen. Enkele weken kreeg hij les van zijn aangetrouwde neef Anton Mauve, die een vooraanstaande schilder van de Haagse School was. Maar toen Van Gogh een relatie kreeg met een sekswerker keurde Mauve dit af en kregen zij ruzie. Ondanks de vele ruzies in zijn leven was Van Gogh goed bevriend met een aantal kunstenaars en had hij een bijzondere band met zijn broer Theo. Soms verkocht Van Gogh een werk, maar tijdens zijn leven bleef het grote succes uit.

Bron
Benno Tempel, *Ontdek het moderne*, Gemeentemuseum Den Haag, uitgeverij WBOOKS

Meestal wordt er tegen kunstenaars een beetje anders aangekeken dan tegen andere beroepsgroepen. Er is altijd ook veel belangstelling voor hun persoon, niet alleen voor hun werk. Zo staat Vincent van Gogh voor veel mensen symbool voor de 'ware' kunstenaar.

1. Welke aspecten van zijn leven dragen volgens jou hieraan bij?

2. Onsuccesvol zijn werd vaak gezien als een teken dat iemand talent had. Welke gedachte zat hierachter?

3. Hoe presenteert Van Gogh zich in dit zelfportret?

Van Goghs onaangepaste manier van leven paste bij zijn artistieke ontwikkeling. Hij vond een eigen manier van schilderen waarmee hij nog generaties van kunstenaars na hem inspireerde. In de 35 zelfportretten die van hem bekend zijn, heeft hij zijn eigen gezicht steeds anders verbeeld. Zijn ontwikkeling van traditioneel schilder naar voorloper van de moderne kunst valt hier goed aan af te lezen.

4. Vind je dit zelfportret meer traditioneel of juist meer modern? Geef hier argumenten voor. Leg uit waar de begrippen 'traditioneel' en 'modern' in de schilderkunst rond 1900 aan refereren.

5. Waarom maken schilders zelfportretten? Betrek het portret van Van Gogh bij je antwoord.

1780 – 1900

5. Auguste Rodin

Kunstenaar August Rodin (1840-1917)
Titel Het bronzen tijdperk
Datering 1876
Materiaal Bronzen beeld
Afmeting 188 x 60 x 52,5 cm

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Terwijl schilders aan de wieg stonden van de moderne kunst, bleef de sculptuur in de 19de eeuw achter. Als geen andere discipline was de beeldhouwkunst onderhevig aan de kunsttheorieën die de academie voorschreef aan haar studenten. Daarbij stond het evenaren van de oude Grieken centraal. Docenten hielden hun leerlingen voor de natuur te idealiseren omdat kunst de mens moest verheffen (en niet moest confronteren met de onvolmaaktheid van mens en natuur).

In tegenstelling tot de schilderkunst bestond er voor de beeldhouwkunst nauwelijks een vrije markt. Marmer en brons waren kostbaar, waardoor de beeldhouwer afhankelijk was van bijvoorbeeld de overheid als belangrijke opdrachtgever. De overheid wilde monumenten die nationale helden verheerlijkten en het volk trots maakten.

Er waren traditioneel maar 2 onderwerpen voor beeldhouwers: de menselijke figuur en het dier. Beeldhouwers maakten ontwerpen in klei of was die zij met hun opdrachtgever bespraken. Pas na goedkeuring lieten zij hun ontwerp in brons gieten. Zij besteedden veel aandacht aan de textuur (oppervlaktekwaliteit) van hun kunstwerk. Wanneer je een lichaam glad maakt in brons, wordt het namelijk doods.

Polykleitos, De speerdrager, 450 - 440 v. Chr. (kopie, Napels National Archaeological Museum)

1. Geef een beschrijving van de houding waarin Rodin zijn model hier heeft weergegeven. Verwerk hierin de woorden: standbeen, speelbeen, asymmetrie, beweging/beweeglijkheid.

Deze houding wordt 'contraposto houding' genoemd.

2. Waar haalde Rodin zijn inspiratie voor deze houding vandaan?

Rodin behoort tot de stroming van het impressionisme, waarin het weergeven van licht belangrijk is.

3. Op welke wijze zorgt Rodin dat ook in dit beeld licht een rol speelt?

4. Wat was er zo vernieuwend aan het beeld van Rodin?

5. Op de Parijse kunstacademie werd Rodins manier van werken afgewezen. Waarom, denk je? Licht je antwoord toe aan de hand van het beeld *Het bronzen tijdperk*. Gebruik daarbij ook de afbeelding van de speerdrager in je kijkwijzer.

Ondanks zijn vernieuwende ideeën is Rodin een goed voorbeeld van de manier waarop een beeldhouwer in de 19de eeuw werkte. Hoe ontstond zo'n bronzen beeld eigenlijk?

6. Beschrijf het werkproces in enkele stappen.

Bronnen

- Gemeentemuseum Den Haag, *Kunst is keuze*, WBooks
- Museum Het Paleis/ Singer Museum Laren, *Rodin*, Snoeck-Ducaju, & Zoon Gent

1990 - heden

6. Berlinde de Bruyckere

Kunstenaar
Berlinde de Bruyckere (1964)

Titel
Into One-Another II To P.P.P.

Datering
2010

Materiaal
Was, epoxy, ijzer, hout, glas

Afmeting
193 x 183 x 86 cm

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

In een klassieke vitrinekast ligt een lichaam waarvan hoofd en armen ontbreken. Kunstenaar Berlinde de Bruyckere werkt, net als een 19de-eeuwse beeldhouwer, met levende modellen. Met dansers, die in haar atelier springen, ronddraaien en zich uitstrekken. Wanneer ze in hun bewegingen de juiste uitdrukking herkent, maakt ze in delen een gipsen mal van die houding. De fragmenten brengt De Bruyckere uiteindelijk in beelden van was weer samen.

Opvallend aan haar verwrongen figuren is het intense kleurgebruik. De Bruyckere begint met waslagen en brengt daarin pigmenten aan zodat er rode, paarse en groene schakeringen ontstaan. Het lijken wel de kleuren van een blauwe plek zoals we die kennen van ons eigen lichaam. De vlezig levensechtheid staat in contrast met de kunstmatigheid van het was. Je kunt haar fascinatie voor het lichaam, voor sporen van pijn en lijden, makkelijk samenbrengen met het feit dat de ouders van De Bruyckere een slagerij hadden. Ook ging zij, doordat haar ouders veel werkten, al op haar 5 de naar een internaat waar zij door de nonnen werd opgevoed. De katholieke beeldtaal die zij hierdoor heeft leren kennen, vormt een belangrijke basis voor haar latere oeuvre.

Dit werk is opgedragen aan de Italiaanse filmmaker **Pier Paolo Pasolini**, die in 1964 een zwart-wit film over het levensverhaal van Jezus maakte. Dit beeld gaat over het vallen en opstaan van Jezus tijdens de kruisiging, maar ook van de mens in het algemeen.

1. Welke boodschap draagt het beeld volgens jou uit? Kies een of meerdere antwoorden en geef een reden waarom je dat denkt.

- ☐ Tegenslagen horen bij het leven.
☐ Pijn en lijden horen bij het leven.
☐ De mens is gedoemd tot lijden.
☐ De mens kan altijd weer opstaan.

Berlinde de Bruyckere voegt voor haar wasen beelden fragmenten van verschillende houdingen of lichamen van haar modellen samen.

2. Hoeveel lichamen zijn hier bij elkaar gevoegd, denk je?

- ☐ een ☐ twee ☐ drie ☐ vier

In de 19de eeuw maakten veel kunstenaars beelden met een voor- en achterkant, die het meest in een nis of voor een muur tot hun recht kwamen. Men vond het een probleem dat de toeschouwer anders als een ongeleid projectiel om gebeeldhouwde werken heen kon lopen.

3. In hoeverre is deze opvatting in de 20ste eeuw veranderd?

Licht je antwoord toe aan de hand van dit werk.

4. Ook over de onderstaande aspecten dacht men in de 19de eeuw anders. Licht het verschil toe aan de hand van dit werk.

Materiaalgebruik/maakproces/beroepspraktijk

Kunst en schoonheid

Vrouwen als makers

5. Probeer tenslotte de titel van het beeld te verklaren.

1780 – 1900

7. Dijsselhofkamer

Kunstenaar
Ontwerp Gerrit Willem Dijsselhof (1866-1924), uitvoering E.J. van Wisselingh & Co., borduurwerk Wilhelmina (Willy) Keuchenius (1865-1960)

Titel
Kamer voor dr. W. van Hoorn, zogenaamde Dijsselhofkamer

Datering
1895-1900

Materiaal
Eikenhouten meubels, wandbetimmering van eikenhout met batiks op katoen

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

In de 19de eeuw speelden kunstenaars graag de rol van romantisch genie. Hun levensmotto *l'art pour l'art* (de kunst om de kunst) maakte hen (voor hun gevoel) superieur aan het handwerk en de toegepaste kunsten.

Dit veranderde rond de eeuwwisseling, toen er een nieuwe fascinatie voor de oude ambachten ontstond. Het onderscheid tussen kunst en handwerk werd in toenemende mate als onnatuurlijk gezien. Kunst moest nu vooral gemaakt worden voor de gemeenschap. Er ontstond een markt voor het vormgegeven van reclames, kalenders, boekomslagen en hele interieurs. Kunstenaars stortten zich op deze ontwerp opdrachten. Voor velen van hen was het een middel om hun brood te verdienen. Dat stelde hen in staat om zich verder helemaal op de vrije kunst te richten.

De ontwerper van deze kamer, Gerrit Dijsselhof, was één van de baanbrekers van de zogenoemde Nieuwe Kunst, de Nederlandse variant van de Art Nouveau. Kenmerkend voor deze stroming is de versiering, vooral met bloem- en vogelmotieven. De stroming was een reactie op de industrialisatie in de 19de eeuw, waardoor producten goedkoop en in grote hoeveelheden door machines werden gemaakt. Handwerk raakte uit de mode. Hierdoor groeide een nieuw verlangen naar de natuur en het ambacht, en veranderde de rol van de kunstenaar in de maatschappij.

Dijsselhof ontwierp deze kamer voor het woonhuis van de Amsterdamse huidarts dr. W. van Hoorn.

1. Hoe zou de opdracht omschreven zijn? Licht toe in hoeverre dit soort opdrachten paste bij de tijd.

2. De stijl van de vormgeving is kenmerkend voor de kunsten rond 1900. Licht deze uitspraak toe.

Dijsselhof was in aanraking gekomen met batik, een in Nederland nog nagenoeg onbekende verf methode uit Java. Samen met zijn latere vrouw, de in Oost-Java, Indonesië, geboren kunstenaar Maria Wilhelmina Verena (Willy) Keuchenius, ontwikkelde hij al zoekend en experimenterend deze wandbespanning.

3. Welke beperkingen en mogelijkheden heeft batik ten opzichte van het maken van een schilderij?

4. Waarom vond Dijsselhof dit passen bij de ruimte, denk je?

5. De rol van Keuchenius, die het borduurwerk uitvoerde, kun je zien als kenmerkend voor de rol van vrouwelijke kunstenaars in die tijd. Op welke manier was haar rol kenmerkend?

1990 - heden

8. Iris Kensmil

Kunstenaar
Iris Kensmil (1970)

Titel
Boeroe # 1

Datering
2014

Materiaal
Olieverf op linnen

Afmeting
180 x 115 cm

Je hoeft niet
met deze tekst
te beginnen.
Je kunt direct
doorgaan naar
de opdrachten.

Iris Kensmil maakte dit portret vanuit haar interesse voor het pad van mensen die van het ene continent naar het andere gaan op zoek naar een beter leven. Zij heeft hiervoor onderzoek gedaan naar Boeroes, witte Nederlanders die halverwege de 19de eeuw Europa verlieten om zich als kolonisten in Suriname te vestigen. Kensmil raakte geïnteresseerd in de verschijnselen van ontheemding, en las brieven en documenten van Boeroes die tegenwoordig hun familie in Nederland bezoeken, nadat ze al generaties lang in Suriname hebben gewoond. Boeroe # 1 is het portret van een eerste generatie Boeroe vrouw, gebaseerd op een foto van het internet.

De manier waarop Kensmil schildert is afkomstig uit het Westerse modernisme. Zij brengt vanuit een lichte ondergrond olieverf in dunne, bijna transparante lagen aan, een techniek die afkomstig is van impressionisten als Monet.

Kensmil beschouwt zichzelf als kunstenaar die de canon van de kunsten verrijkt met beelden van mensen van kleur die hun eigen plaats in de geschiedenis innemen. Zo heeft zij burgerrechtactivisten, protestzangers, feministen en schrijvers van kleur geschilderd en hiermee zichtbaarheid gegeven. *In mijn werk baseer ik mij op de Europese traditie van schilderen en tekenen, op hedendaagse concepten van hedendaagse kunst [...] en op mijn ervaringswereld als persoon met een zwarte huid,* zegt Kensmil. Ze verbeeldt wat zij zelf 'zwarte moderniteit' noemt en vult met haar werk stukje bij beetje een Westerse blinde vlek in. Zij werkt op die manier aan een nieuwe canon, die voor de veelkleurige Europese samenleving nieuwe herkenningpunten biedt.

Bronnen
- www.buitenbeeldinbeeld.nl/Gemeentemuseum/Lucas.htm
- www.nrc.nl/, Janneke Wesselink, 26.4.2006

1. Maak een beknopte beschrijving van dit portret.

Vóór de uitvinding van de fotografie was een geschilderd portret de enige manier om te laten zien dat een persoon belangrijk was, ook voor het nageslacht. Het portret moest een grote gelijkenis tonen, mensen moesten er zo volledig en zo mooi mogelijk op staan (= in vol ornaat). Aan de hand van attributen werd het beroep en de status van de persoon getoond.

2. Ook Iris Kensmil schildert portretten vanuit het idee zichtbaarheid te creëren. Op wie richt zij zich en wat laat zij (van diegene) zien?

3. Haar manier van schilderen staat in de traditie van de Europese schilderkunst. In hoeverre? Beschrijf de werking hiervan. Denk hierbij aan aspecten van de vormgeving zoals kleur en licht of de compositie.

4. Waarom kiest Kensmil voor deze manier van schilderen, denk je?

Iris Kensmil is geboren in Amsterdam, groeide daarna op in Paramaribo, Suriname, en verhuisde op haar 9de terug naar Amsterdam. Haar interesse voor migratie en hoe mensen wortelen of ontworteld raken komt ook voort uit haar eigen geschiedenis.

5. Heeft een gevoel van ontheemding volgens jou altijd te maken met vertrek? Kun je ook van de omgeving waarin je bent opgegroeid vervreemd raken zonder vertrek? (En zie je overeenkomsten tussen die twee gevoelens of zijn dit heel verschillende dingen? Leg uit waarom je dat denkt.)

1900 - 1945

9. De Stijl

Kunstenaar Gerrit Rietveld (1888-1964)
Titel Maquette van het Rietveld-Schröderhuis te Utrecht
Datering Origineel 1924, maquette 1981
Materiaal plexiglas en polystyreen

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Een aantal kunstenaars richtte in 1917 de beweging 'De Stijl' op. De belangrijkste leden waren Theo van Doesburg, Piet Mondriaan, Vilmos Huszár, Bart van der Leek, Georges Vantongerloo, Gerrit Rietveld, en J.J.P. Oud. Hun ideeën publiceerden zij in het tijdschrift 'De Stijl', dat werd uitgegeven door Theo van Doesburg.

De essentie van De Stijl was het vinden van een nieuwe kunstvorm die volledig inzetbaar zou zijn in de maatschappij van de toekomst. Door samen te werken streefden de leden van De Stijl naar een nieuwe gemeenschappelijke stijl, waarin schilderkunst, beeldhouwkunst, vormgeving en architectuur een geheel vormden. De kunstenaars wilden een radicale hervorming van de kunst, die gelijke tred hield met de technische, wetenschappelijke en sociale veranderingen in de wereld.

In 1924 kreeg meubelmaker Gerrit Rietveld voor het eerst ook een rol als architect. Hij ontwierp samen met Truus Schröder een woonhuis voor haar en haar drie kinderen. De nieuwe woning kwam aan het eind van een in bruin baksteen opgetrokken huizenrij te staan, aan de rand van Utrecht. Hierin kwamen de esthetische ideeën van De Stijl tot praktische uitvoering.

Het net opgeleverde
Rietveld-Schröderhuis, 1925
(Foto Rietveld-Schröderarchief,
Utrecht)

Bronnen

- Hans Janssen, *Mondriaan in het Gemeentemuseum Den Haag*, Gemeentemuseum Den Haag 2008
- Hans Janssen/Michael White, *Het verhaal van De Stijl*, 2011
- Syllabus Beeldende vakken, havo, 2023

1. Het architectonisch ontwerp van het Rietveld-Schröderhuis was in 1924 heel modern. Beschrijf vier belangrijke aspecten van de vormgeving die kenmerkend zijn voor de moderne stijl.

Truus Schröder wilde dat de woon- en slaapvertrekken op de 1e verdieping zouden komen. Gerrit Rietveld stelde voor om verschuifbare wanden te plaatsen.

2. Noem een voordeel en een nadeel van schuifwanden voor een samenwonend gezin.

Het idee om van architectuur en interieur één geheel te maken, was op zich niet nieuw. Wat dit streven onderscheidde van eerdere ideeën was dat de groep vooral ook de hiërarchie tussen de verschillende kunstvormen wilde opheffen.

3. Welke kunstvormen zijn bepalend voor de vormgeving?

Zijn deze inderdaad gelijkwaardig in dit ontwerp van Rietveld en Schröder?

Het ontwerp paste bij het idee van een universele kunst die inzetbaar zou zijn voor de maatschappij.

4. Welk maatschappelijk doel van de Stijl kun je afleiden uit het Rietveld-Schröderhuis?

5. Beoordeel het ontwerp m.b.t. de maatschappelijke inzetbaarheid. Noem een positief en een negatief aspect van het Rietveld-Schröderhuis.

De kunstenaars van De Stijl streefden met hun ideeën naar een nieuwe wereld en een betere samenleving.

6. Vind je dat kunstenaars deze rol op zich moeten nemen? Leg uit.

1900 - 1945

10. Piet Mondriaan

Kunstenaar
Piet Mondriaan (1872-1944)
reconstructie Frans Postma

Titel
Maquette van het atelier van Piet Mondriaan, 26 Rue du Départ, Parijs

Datering
1926, reconstructie 1987

Materiaal
Plexiglas en polystyreen

Je hoeft niet met deze tekst te beginnen. Je kunt direct doorgaan naar de opdrachten.

Piet Mondriaan begon zijn carrière aan het einde van de 19de eeuw. Hij schilderde landschappen met grote wolkenpartijen, snel opgezet en helemaal in de trant van de Haagse school. Mondriaan voelde echter goed aan dat dit soort schilderijen eigenlijk niet meer goed paste bij de turbulente tijd waarin hij leefde. De fotografie was uitgevonden en de fotocamera kon de werkelijkheid nu preciezer en sneller weergeven dan welke schilder ook. En het landschap dat hij schilderde verdween door de komst van fabrieken, de aanleg van spoorlijnen en de groei van de steden.

Door moderne technieken als microscopen en röntgenapparatuur werd een wereld zichtbaar die eerder onzichtbaar bleef. Het besef ontstond dat er is meer is dan dat wat we kunnen zien. Dit voedde een interesse voor het spirituele.

Piet Mondriaan werd in 1909 lid van de theosofische vereniging. Een belangrijke conclusie uit de theosofische leer was voor Mondriaan dat het geen zin heeft om de wereld te schilderen zoals je die ziet. Hij zocht voortaan naar het wezen van de dingen achter hun uiterlijke verschijningsvorm.

Vanaf 1917 schreef Mondriaan voor een nieuw tijdschrift dat werd uitgegeven door Theo van Doesburg: De Stijl. De Stijl was een tijdschrift, maar het was ook een idee, een wereld- en kunstbeschouwing. De nieuwe manier van denken en schilderen noemden de kunstenaars 'Nieuwe Beelding', ook bekend als Neoplasticisme.

Bronnen

- Hans Janssen, *Mondriaan in het Gemeentemuseum Den Haag*, Gemeentemuseum Den Haag 2008
- Hans Janssen/Michael White, *Het verhaal van De Stijl*, 2011

Piet Mondriaan veranderde de inrichting van zijn ateliers naar mate zijn ideeën over schilderkunst veranderden.

1. Licht deze uitspraak toe aan de hand van de maquettes van Mondriaans atelier in Amsterdam, Parijs en New York.

In 1912 vestigde Mondriaan zich in Parijs om een nieuwe schilderstijl te bestuderen waarvan hij had gehoord: het kubisme. Net als de Spanjaard Pablo Picasso (1881 – 1973) en de Fransman Georges Braque (1882 – 1963) zocht hij naar een schilderkunst die paste bij de nieuwe tijd.

2. Noem een kenmerk van het kubisme.

Mondriaan was in Parijs eigenlijk helemaal niet bezig met abstractie; wel met het zoeken naar een nieuwe schoonheid. Zijn nieuwe werken noemde hij 'compositie'. Zo gaf hij aan dat het hem niet om de voorstelling ging.

3. Kies een werk van Mondriaan waarin de titel 'compositie' is verwerkt. Maak er een schets van. Schrijf de titel en het jaar op:

Pablo Picasso, Harlekijn, 1913
(Het schilderij is te zien op de 1e verdieping in de tentoonstelling Ontdek het Moderne).

4. Waar gaat zo'n schilderij volgens jou dan over?

Het loslaten van de zichtbare werkelijkheid in schilderijen aan het begin van de 20ste eeuw kun je niet los zien van een spirituele zoektocht. Dat had te maken met de ontwikkelingen van die tijd. De machinale productie van goederen was het begin van de consumptiemaatschappij van nu.

5. Vind jij de spirituele kant van het leven belangrijk? En zo ja, hoe houd je je hiermee bezig?

De schilders Picasso en Braque hebben nooit de stap naar volledige abstractie gezet. Een schilderij zonder voorstelling was ook voor Mondriaan nieuw. Hij was enorm opgewonden dat het kon. Hij genoot al een tijdje van de schoonheid die hij zag in lijnen en tegenstellingen. Bekijk Mondriaans werk met de titel 'compositie' opnieuw.

6. Welke tegenstellingen zie je in zijn schilderij?

Zijn abstracte schilderijen vergeleek Piet Mondriaan met het verkeer op de Place de l'Opera in Parijs. *De totale chaos, maar elk individu voegt zich in de verkeersstroom. Alles houdt zijn eigen individualiteit en doet toch mee in het geheel.* Die gedachte zie je terug in zijn werk, waarin het evenwicht tussen de verschillende onderdelen centraal staat. Verwijzingen naar de natuur had hij hiervoor niet meer nodig. Zijn middelen vanaf 1918 waren enkel lijn, kleur en vorm die hij volgens strenge regels toepaste.

7. Welke regels waren dat, denk je? Kies een schilderij uit 1918 of later en schrijf er drie op.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

8. Volgens Mondriaan wijzen zijn schilderijen de weg naar de maatschappij van de toekomst. Wat voor ideeën had Mondriaan over de toekomstige maatschappij, denk je?

Bekijk opnieuw de maquettes van Mondriaans ateliers in Parijs en New York. Mondriaan deed voortdurend minimale ingrepen, soms hing hij een kleurvlak 1 cm naar rechts of links.

9. *Het is wonen in een schilderij*, zei hij over zijn ateliers in Parijs en New York. Licht deze uitspraak toe.

Mondriaan deelde zijn ideeën over de nieuwe schilderkunst in het tijdschrift De Stijl. Neoplasticisme, noemden de kunstenaars hun nieuwe ideeën. Terwijl hij hier volop mee bezig was, schilderde Mondriaan dit zelfportret.

10. Hoe presenteert Mondriaan zich in dit zelfportret?

11. Vind je dit zelfportret meer traditioneel of juist meer modern? Geef hier argumenten voor. Leg uit waar de begrippen 'traditioneel' en 'modern' in de schilderkunst aan het begin van de 20ste eeuw aan refereren.

Piet Mondriaan, Zelfportret, 1918

[illegible]

Notities

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

© Kunstmuseum Den Haag

December 2023

Afdeling Educatie

Tekst: Andrea Freckmann

Vormgeving: Afdeling Foto&Vorm

De afdeling Educatie van Kunstmuseum Den Haag staat niet in voor de juistheid van de inhoud van de voor deze kijkwijzer als bron gebruikte websites en publicaties en neemt geen verantwoordelijkheid voor de gevolgen van eventuele fouten in deze kijkwijzer.

